

HERENDIENSTEN

maal 24 dagen per jaar worden opgeroepen om publieke werken uit te voeren. Aldus de ordonnantie. Op Flores, een z.g. zelfbestuursgebied, week de werkelijkheid er ver van af. Van Poll en Teulings (zij bezochten het eiland vanwege het bloeiende katholieke missiewerk) rapporteerden:

‘Zowel de aanleg als het onderhoud van de grote, voor auto’s berijdbare weg met enige aftakkingen moet in herendiensten geschieden. Dit betekent voor de bevolking een zeer zware last. Vaak moeten de voor herendienst opgeroepen inheemsen enige dagmarsen afleggen om hun werkterrein te bereiken. In de periode, voor het verrichten van herendiensten aangewezen, kunnen de inheemsen hun eigen grond niet bewerken; en daar deze periode vaak samenvalt met de meest geschikte voor de eigen grondbewerking . . . komt het niet zelden voor, dat de inheemse zijn toch reeds schrale oogst geheel of gedeeltelijk moet missen . . . Dit klemt te sterker omdat het, naar veelzijdige informatie welke de delegatie ontving, wel vast staat dat inheemsen herhaaldelijk *veel langer voor herendiensten worden opgeroepen dan volgens de officiële voorschriften geoorloofd is*. Op Flores, zo werd ons verzekerd, komt het voor dat 124 dagen moet worden gewerkt in plaats van 24.’

Zulk een excessief lange diensttijd kon blijvende rampzalige gevolgen hebben:

‘Vooral wanneer de herendiensten mede-oorzaak zijn geweest van een al te karige oogst, komt de Florinees er toe, geld te lenen bij de inheemse hoofden. Kan dit geld met de hoge rente niet op tijd worden terugbetaald, dan wordt overeengekomen dat de schuldenaar . . . een bepaalde tijd op de grond van de *radja* zal gaan werken. Is het eenmaal zover gekomen, dan wordt de toestand van de betrokkene bijna onvermijdelijk steeds slechter. . . Het einde is maar al te vaak dat de arme inheemse praktisch in een toestand van slavernij komt te verkeren ten opzichte van zijn *radja*-schuldeiser.’¹

Op Celebes bestonden in 1941 naast de *pantjen*-diensten nog twee soorten herendiensten: de gehele mannelijke bevolking moest er een dag per maand werken aan het onderhoud van bestaande wegen; zij moest bovendien 40 dagen per jaar in groepen opkomen om nieuwe wegen aan te leggen. Dit leidde, aldus een van de inheemse dagbladen op Celebes, tot ‘ongewenste toestanden’, ‘voornamelijk te wijten . . . aan de *desa*-beambten’ (inheemsen dus) ‘die de regelingen moeten toepassen. Het is al vaak voorgekomen dat een zieke 100 km ver moest lopen om heren-

¹ Van Poll/Teulings: *Rapport*, p. 65–66.